

OLGA KHAVANOVA

Koncsek Bernát kancelláriai tanácsos személyisége a magánlevelek és a hivatali ügyiratok fényében

Egy életrajz rekonstrukciója különböző típusú források használatát követeli meg, ego-dokumentumoktól kezdve a hivatali iratokon át, a személyes levelezéstől a hitelesített végrendeletig¹ A történészek nem csak életrajzi adatokat nyerhetnek belőlük, hanem felmérhetik a társadalmi hálózatokba való beágyazódást, s az egyéneken keresztül rávilágíthatnak a korszakra, társadalmi csoportra vagy nemzetre jellemző vonásokra. Ezen vizsgálódó források nyelve sokféle. A kora újkorban ez rendszerint latin, német és magyar. Az utóbbi kapcsán fontos hangsúlyozni, hogy ugyan az irodalomtörténetben a 18. század a modern magyar irodalom születésének százada, de kevésbé köztudott, hogy ezen az akkor még fejlesztendő nyelven nemcsak a nyelvújítók,² hanem polgárok, nemesek és főurak is leveleztek egymással. Mindazonáltal az újkori Magyar Királyság polietnikai jellege és többnyelvű társadalma a korabeli levelezéseken keresztül kutatandó. Tanulmányomban három nyelven írt levelek alapján állítom össze egy 18. századi magyar hivatalnoknak,³ Koncsek Bernátnak az életrajzát, és a következő kérdésekre keresek válaszokat: mit árulnak el levélváltásai a karrierlehetőségekről és a hivatalnoki pályafutás törvényszerűségeiről, és – a pályafutás rekonstrukciója során – hogyan egészítik ki egymást a levelek és más forrástípusok.

Koncsek Bernáttól háromfajta ego-dokumentum maradt fenn: az első típushoz tartoznak a hivatalos levélváltások iratai: kérelmek, előterjesztések, javaslatok stb. latinul és németül, amelyeket ő maga írt, vagy róla írtak. A második típust latin és magyar nyelvű magánlevelezése jelenti: legelsősorban gróf Batthyány Lajossal,⁴ de más főurakkal is. Harmadik

típusként pedig Koncsek Bernát végrendeletét jelölhetjük meg, amelynek latin nyelven írt szövegét több példányban őrizi a magyar kancelláriai és a bécsi főudvarmesteri levéltár. Sok egymásra vonatkozó vagy egymást kiegészítő részletből alakul ki egy koherens portré, amelyből egy köznemesi származású hivatalnokot ismerhetünk meg, reményeivel, elvárásaival és sikerének titkaival.

Ha feltételezzük, hogy a kérelmek olyan vegyes műfajt képeznek,⁵ amelyben a magánlevél és a beadvány jellemzői is megtalálhatók, akkor Koncsek Bernát lehet az, aki a leghosszabb (legalábbis az általam ismert leghosszabb) kérelmet fogalmazta meg Mária Terézia királynőnek. E 2000 szóból álló és 1756-ban kelt levél⁶ bizonyos tekintetben nem kevésbé informatív, mint a hivatalnok összes levelezése patrónusával, Batthyány Lajossal. Mit tudunk meg e dokumentumból? Elsősorban írójának származásáról informál minket: a Koncsek család igen régi eredetű volt. A genealógiai munkák Koncsek Balázst jelölik meg családalapítónak, egy legendás alakot, aki a 13. század végén élt.⁷ Maga Bernát így írt öseiről a királynőnek beadott kérelmében: „Régi nemesi család sarja vagyok, amely már 1325-ben létezett (amennyire hiteles ősrégi forrásokból tudom), s a Bethlenekkel és Dragokkal⁸ volt rokonságban, de az idők folyama nem kíméli a legrégebb és legnemesebb családokat sem, porrá zúzva és az emberi emlékezetből kitorölve ezeket.”⁹ A Siebmacher-albumban a Koncsek család címére is megtalálható: a pajzs

véltára több száz levelet tartalmaz magyar főuraktól, kismemesi és polgári származású kliensektől. Ezek között több kancelláriai alkalmazottjától is, mint például Koncsek Bernát.

⁵ Martin Paul Schennach: Supplikationen. In: Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch (Hrsg. Josef Pauser, Martin Scheutz, Thomas Winkelbauer.) Wien–München, 2004. 572–584; Petitions in social history (Ed. Lex Heerma Van Voos.) Cambridge, 2001; Andreas Würglér: Bitten und Begehren. Suppliken und Gravamina in der deutschsprachigen Frühneuzeitforschung. In: Bittschriften und Gravamina. Politik, Verwaltung und Justiz in Europa (14.–18. Jahrhundert) (Hrsg. Cecilia Nubola, Andreas Würglér.) Berlin, 2005. 16–52.

⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) A 1, Magyar Kancelláriai levéltár, A Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája, Originales referadae, 27/1756.

⁷ Nagy Iván: Magyarország családai. Pest, 1860. VI. k. 331–332.

⁸ Talán a Dragffy családra gondol.

⁹ MNL OL A 1, 27/1756 (az eredeti latin).

¹ Ezúton mondok köszönetet Blaskó Katalinnak és Kulcsár Krisztinának jelen cikk szerkesztéséért.

² Ld. pl.: Soós István: „Meg nem fogható, mint lehet a német nyelvet nem szépné ismerni.” A német nyelv szerepe és jelentősége Kazinczy Ferenc életművében. *Sic itur ad astra*, 61 (2009) 95–116. és a nemrég megjelent kötet: Kazinczy Ferenc. Levelezés. XXV. köt. Hivatali levelezés (Sajtó alá rend. Soós István.) Bp., 2013.

³ A magyarországi 18. századi hivatalnoki karokról ld.: *Fallenbüchl Zoltán*: Mária Terézia magyar hivatalnokai. Bp., 1989.

⁴ Gróf Batthyány Lajos (1696–1765) a magyar 18. századi történelem egyik kulcsfigurája. Az élete során nemcsak udvari méltóságokat viselt, mint főpohármester, hanem fontos állami tisztségeket is: 1733 és 1746 között magyar udvari kancellár volt, és 1751-től egészen haláláig nádor. Magánle-

alsó felében korona ábrázolása látható, a mező közepén pedig a ferde szablyát tartó kéz: fölötte lefelé fordított félhold, alatta hatágú csillag.¹⁰ A 18. században a Koncsek család dvoreczi ága, amelyhez Bernát is tartozott, Turócbán és Borsodban élt és a vármegyei elitben jelentős szerepet játszott. Különböző kérelmekből és beadványokból tudjuk, hogy a Turóc vármegyében élő szintén Koncsek Bernát nevű unokatestvérének számos férfiutóda volt. Az 1750-es évek elején a legidősebb fia, Antal szolgabíró volt Borsod vármegyében, a másodszüllött jogot tanult Egerben,¹¹ a harmadik fiát pedig a gondoskodó apja valamelyik bécsi iskolai alapítványban akarta elhelyeztetni.¹²

Koncsek Bernát a 18. század elején született Privigyében (mai Prievidza, Szlovákia). A pozsonyi jezsuita gimnázium 1719. évi anyakönyvében mint „privigyei lakos, magyar, katolikus” (civis, Pannonus, Prividiensis, catholicus) szerepel.¹³ Egyetemet végzett, de nem sikerült kideríteni, hol és mikor, de már a fent idézett sorok alapján is megállapítható, hogy művelt ember volt. Az 1756. évi kérelemben így írt: „A szüleimtől, akik maguk szegénységben nőttek fel, nem kaptam semmit, csak a nemesi nevelést és a szükséges tudományokban való iskolázottságot.”¹⁴ A levelei és kérelmei nyelve, akár latinul, akár németül vagy magyarul írt, helyes és elegáns volt, stilisztikailag kifinomult, nyelvi fordulatokban gazdag, s néha még ókori alluziókkal is díszített. Mária Teréziát például Titus császárral hasonlította össze: „Világhírű kegyelme és igazságossága arra ösztönzi Ő császári felségét, hogy ugyanúgy, amint Titus Vespasianus római császárról mondja az aforizma, azt a napot elvesztegetettnek tartsa, amelyen nem adódik lehetősége érdemes és erkölcsös alattvalóinak jóindulatát megmutatni vagy segítő kezét nyújtani.”¹⁵ Ebből is látszik, hogy olvasta Suetoniustól a „Császárok életé”-t, és célszerűen alkalmazhatta a latin erudícióhoz tartozó „Amici, diem perdidit” szállóigét.¹⁶

Egyrészt kérvényei, másrészt levelei alapján jól megfigyelhető, hogyan emelkedett Koncsek a ranglétrán. 1725-ben

gróf Batthyány Lajos szolgálatába lépett, és tizenkét évig volt a magántitkára, tökéletesítve magát a levelek fogalmazásában. Annyira nélkülözhetetlenné vált patrónusa számára, hogy a gróf 1737-ben egyszerre alkalmazta regisztrátorként és koncipistaként a Magyar Királyi Udvari Kancelláriánál.¹⁷ Ez a kinevezés több évtizedre meghatározta Koncsek életét: tíz év múlva előléptették titkárnak, újabb tizenkét év múlva pedig tanácsosnak nevezték ki.¹⁸ Ugyan Batthyány Lajos 1746-ban lemondott a kancellári tisztségről, 1751-ben nádor lett, hűséges kliense mégsem felejtette el továbbra sem értesíteni patrónusát minden kancelláriai előléptetésről, béremelésről, állásüresedésről. Többször is próbálkozott a tanácsosi kinevezés megszerzésével: célzásokat tett gróf Nádasdy Lipót (1700–1758) kancellárnak, kérelmezte a királynőnél, könyörgött Batthyány nádornál. Nem elégedett meg azzal az uralkodói rezolúcióval sem, hogy a háborús idők (akkoriban zajlott a hétéves háború, 1756–1763) takarékossgát követelnek, és új kiadásokra nincs lehetőség.¹⁹ Több sikertelen próbálkozás után 1758 márciusában sikerült a frissen kinevezett kancellártól, Pálffy Miklóstól (1710–1773) kicsikarni a kérdést, vajon tudja-e őt maga a nádor „commendálni”? Azonnal patrónusához fordult: „Kire egyebet nem felelhettem, hanem hogy Excellentiád maghával született kegyelmességében nagy reménységben vagyok, azonban oly szó vagyok, hogy ő felsége Excellentiádnak szabadságot adott több consiliáriust is magának választani.” Egy év múlva, 1759 februárjában megkapta a várva várt tanácsosi kinevezést.²⁰

Maga Koncsek biztos volt benne, hogy kiérdemelte a patrónusának, Batthyány Lajosnak a támogatását. „Napok és éjszakák, amelyeket a hivatalban töltöttem egészségemet károsítva, bizonyossá tesznek afelől, hogy ez az államférfi a legjobb minősítést adja nekem” – írta 1756-ban az uralkodónak.²¹ A Magyar Királyi Udvari Kancelláriába kerülve az első években nemcsak a kancelláriabeli feladatokat végezte el, hanem a kancellár és patrónus hivatalbeli és hivatalos levelezését is bonyolította. A királynőnek beadott kérelmében élénk és szemléletes leírást adott azokról az eseményekről, amelyek részesének érezte magát, mert valóban rajta múltak az idejében történő levélváltások, a javaslatok benyújtása, a rendeletek másolása és expedíálása. A napi teendők közül sohasem hiányoztak a drámai események: élelem és takarmány szállítása az oszmánok ellen harcoló Habsburg hadseregnek, a délvidéken kiszélesedő szerb lázadás elnyomása, a több vármegyében dühöngő kolera elleni intézkedések. 1744-ben a magyar udvari kancellár parancsára Koncsek veszélyes útra indult, hogy Bécsbe vigye a Magyarországon összeszedett rendkívüli adót. Színesen írta le a királynőnek az utazását: a Dunán

¹⁰ Johann Siebmacher: Großes und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und historisch genealogischen Erläuterungen. Bd. 4. Der Adel von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephans-Krone (Bearbeitet von Géza von Csergheő, unter Mit-Redaction des Iván von Nagy.) Nürnberg, 1893. Ld.: Arcanum DVD könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret.

¹¹ Itt az Eszterházy Károly által alapított tanintézményről esik szó: *Udvardy László: Az egri érseki jogliceum története, 1740–1896.* Eger, 1898.

¹² Erről különböző kérelmekből tudunk. Ld.: MNL OL A 35, Magyar Kancelláriai levéltár, A Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája, Conceptus expeditionum, 83/1754; MNL OL A 1, 98/1754.

¹³ Ezúton mondok köszönetet Kökényesi Zsoltnak, az „Adatbázisok a kora újkori és újkori társadalomtörténeti kutatásokban” című projekt munkatársának (OTKA K 116116).

¹⁴ MNL OL A 1, 27/1756 (az eredeti latin). Ezt a toposzt vagy ő maga találta ki, vagy kölcsönözte a korabeli kancelláriai ügyintézési nyelvészetből. Például ugyanabban az évben a Magyar Királyi Udvari Kancellária (Koncsek szavaival?) arra kérte az uralkodót, hogy csökkentse a nemesi oklevél kiadásával kapcsolatos költségeket Plovancs Mátyás számára, mivel „a szüleitől becsületlen nevelésen kívül nem kapott semmit”. Ld.: MNL OL A 1, 87/1756.

¹⁵ MNL OL A 1, 27/1756 (az eredeti latin).

¹⁶ *Suetonius Gaius Tranquillus: Császárok élete: tizenkét életrajz* (ford. Kis Ferencé.) <http://www.mek.oszk.hu/03200/03264/03264.pdf>

¹⁷ A Magyar Udvari Kancelláriáról ld. *Fazekas István: A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai a 16.–18. században: hivatalnokai karrierlehetőségek a kora újkori Magyarországon. Századok*, 147 (2014) 1131–1155.

¹⁸ MNL OL A 79, Magyar Kancelláriai levéltár, A Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája, Index individuorum Cancellariae, Koncsek Bernardus.

¹⁹ MNL OL A 1, 27/1756.

²⁰ Koncsek Bernát levele Batthyány Lajosnak, Bécs, 1758. március 16. MNL OL P 1314, Családok, személyek, testületek és egyesületek, Családi fondok, levéltárak, Batthyány család, Missiles, 82731 sz.

²¹ MNL OL A 1, 27/1756 (az eredeti latin).

jégzajlás közepette utazott, és látta, hogyan ütköztek össze a jégtömbök.²² Más hivatalnokokhoz hasonlóan sose feledkezett el hangsúlyozni saját szorgalmát és szolgálati buzgóságát: szerinte a magasabb beosztású kollégák arra törekedtek, hogy rábizzák saját munkájuk oroszlánrészét.

A kancelláriába kerülve, talán éppen azért, mert továbbra is teljesített magántitkári funkciókat, kezdetben Batthyány kancellár házában lakott Bécsben.²³ Később, miután házasságot kötött és saját családot alapított, átköltözött a Fleischmarktra. Azután 1750-ben a Tuchlaubenen kapott egy szolgálati lakást.²⁴ A sematizmusokban feljegyzett információkat kiegészítik a patrónussal folytatott levelezés adatai: „Vagyon mellette circiter 10 alkalmatosság, s ahhoz 2 lóra istálló, szekérnek hely, dupla Pincze és dupla Fas-bóld, valamint azért ezen Isten áldással s Fölséges Asszony kegyelmességével particulariter pro hinc et nunc consolaltattam, úgy Excellentiád annak effectussára tett kegyelmes cooperatióját hálaadó szívvel köszönem.”²⁵ Végrendeletéből tudjuk, hogy lakása drága bútorokkal volt berendezve, és szép lámpákkal, vázakkal volt díszítve. Élete során gazdag könyvtárat gyűjtött (ennek lajstromát nem sikerült fellelni), amelyet a végrendelet szerint unokaöccseinek hagyott örökül.²⁶

Családjáról az 1756. évi kérvényben azt írta, hogy tíz főből állt.²⁷ Kik voltak a családtagok? Maga Koncsek, négy nővére, a második felesége (és talán az anyósa is), 15 éves fia az első házasságából és két örökbefogadott lánya a második feleségtől. Egyetlen fia 1741-ben született,²⁸ és nevét a keresztapjától, gróf Batthyány Lajostól kapta.²⁹ Nincs adat az édesanyáról, de biztos, hogy jómódú családból származott. A végrendeletben ezt az utalást olvassuk: „Drága [második] feleségemnek hagyom az ékszereket, amelyek első feleségemtől maradtak.”³⁰ A második felesége számára ez szintén második házasság volt. Első férje Ignaz Hochhaus udvari könyvelő volt.³¹

Koncsek mindent megtett, hogy fia jó képzésben részesüljön, és vele folytatódjon a tisztviselői dinasztia. A Magyar

Kancellária hatáskörébe tartozott, hogy kiválogassa azokat a magyar úrfikat, akik a királyi alapítvány költségén a bécsi Theresianumban tanulhattak.³² Koncsek nem halomából tudta, kik voltak 1751-ben az első sikeres pályázók. Így könyörgött patrónusának: „Tegnap consiliumban concludáltatván, hogy az Teresiana Fundatióra hátra lévő instánsoknak [...] ő Fölségének proponáltassanak; [...] ezen alázatos betűim által továbbá is mélységes submissióval, s atyai buzgósággal könyörgök Excellentiád, méltóztassék fiám mellett tett alázatos instanciómruul kegyelmessen megemlékezni.”³³ A próbálkozás nem járt sikerrel, de az édesapa nem adta fel. 1756-ban büszkén közölte Maria Teréziával, hogy a fiának latinból és más idegen nyelvekből magántanárai vannak.³⁴ Egy másik főúri címzettnek, báró Balassa Ferencnek pedig azt írta, hogy a kis Lajost felvették a piarista Savoyai lovagi akadémiára,³⁵ ahol a tantervek hasonlóak voltak a jezsuiták által vezetett Theresianumhoz.³⁶ Koncsek végrendeletében nincs szó a fiáról, mert fiatal korában elhunyt.³⁷

Koncsek anyagi helyzete nem különbözött más központi hivatalokban dolgozó és Bécsben élő tisztviselőktől. A fizetésük messze nem volt elegendő a költséges életstílushoz, ezért különböző gazdagodási stratégiákat kellett kitalálniuk. Expeditorként 1500 forintot keresett évente,³⁸ de a Királyi Könyvek szerint a királynő már 1738 júniusában adományozott neki egy városi kúriát Szokolcán, egy telket Nyitra vármegyében és egy birtokot Győr vármegyében.³⁹ Titkári fizetése 1747-től kezdve már 2000 forintra emelkedett,⁴⁰ de ugyanabban az évben Gonzaga (született Batthyány) Mária Rozália hivatalos képviselője lett minden pénzügyi és vagyoni ügyekben és perekben.⁴¹ A titkári fizetésből az adók levonása után 1800 forintja maradt. Ebből, amint azt az uralkodónőnek beadott kérelemben részletesen leírta, 500 forintot költött lovakra és kocsira. A maradék pénzből kellett fenntartania a háztartást több fős személyzettel (szakáccsal, szakácsnővel, inassal, szobalánnyal és kocsissal).⁴² A tanácsosi kineve-

²² MNL OL A 1, 27/1756.

²³ Kayserlich- und Königlich, wie auch Ertz-Hertzoglicher, dann dero Haupt- und Residentz-Stadt Wien Staats- und Standes-Kalender [...]. Wien, 1746. 154.

²⁴ Staats- und Standes-Kalender. Wien, 1750. 154.

²⁵ Koncsek Bernát levele Batthyány Lajosnak, Bécs, 1750. január 14. MNL OL P 1314, 82707. sz. A szolgálati lakásokról ld. továbbá: Irene Kubiska-Scharl–Michael Pölzl: Die Karrieren des Wiener Hofpersonals 1711–1765. Eine Darstellung anhand der Hofkalender und Hofparteienprotokolle. (Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte. Bd. 58.) Innsbruck–Wien–Bozen, 2013.

²⁶ Österreichisches Staatsarchiv (továbbiakban: ÖStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (továbbiakban: HHStA), Hofarchive (HA), Obersthofmarschallamt (továbbiakban: OMaa), Testamente, Kt. 639, 1763/11: Koncsek Bernhard. 1763. július 9. Koncsek Bernát végrendeletét beiktatták a Magyar Udvari Kancellária által vezetett Királyi Könyvekbe is. Ld.: MNL OL A 57, Magyar Kancelláriai Levéltár, A Magyar Királyi Kancellária regisztrátúrája, Libri regii, 46. k. 370.

²⁷ MNL OL A 1, 27/1756.

²⁸ Az 1756-ban kelt kérelemben azt írta, hogy fia 14 éves lett. Ld.: MNL OL A 1, 27/1756.

²⁹ Koncsek Bernát levele Batthyány Lajosnak, Bécs, 1750. január 10. MNL OL P 1314, 82708. sz.

³⁰ ÖStA, HHStA, HA, OMaa, Testamente, Kt. 639, 1763/11.

³¹ Uo.

³² Olga Khavanova: Königliche Stipendien als Instrument der Sozialpolitik im Ungarn des 18. Jahrhunderts. In: Schulstiftungen und Studienfinanzierung. Bildungsmäzenatentum im Spannungsfeld von Konfession, Landespatriotismus und frühmodernen Nationsgedanken in den böhmischen, österreichischen und ungarischen Ländern 1500–1800 (Hrsg. Joachim Bahlcke–Thomas Winkelbauer.) Wien, 2011. 351–369.

³³ Koncsek Bernát levele Batthyány Lajosnak, hely és dátum nélkül [Bécs, 1751?]. MNL OL P 1314, 82689. sz. A kontextus alapján a levél 1751-ben kelt.

³⁴ MNL OL A 1, 27/1756.

³⁵ Koncsek Bernát levele Balassa Ferencnek, Bécs, 1760. május 7. MNL OL P 1765, Családok, személyiek, testületek és egyesületek, Balassa család levéltára, Balassa Ferenc, (P 1765) 60. cs. 22. t., 5033. sz.

³⁶ Johann Schwarz: Geschichte der Savoy'schen Ritter-Akademie in Wien vom Jahre 1746 bis 1778. Wien, 1897.

³⁷ Végrendeletének végrehajtójává Markoviczky Pál kancelláriai tanácsost nevezte ki, aki a 1764-ben kelt beadványban azt írja, hogy Koncsek Bernát nem hagyott maga után törvényes utódot, mert Mihály fia már elhunyt. Valószínűleg rosszul emlékezhetett a gyermek nevére. Ld.: MNL OL A 34, Magyar Kancelláriai levéltár, A Magyar Királyi Kancellária regisztrátúrája, Conceptus referadarum, 82 ex Jun. 1764.

³⁸ MNL OL A 79. Koncsek Bernardus.

³⁹ MNL OL A 57, 38. k., 65.

⁴⁰ MNL OL A 79. Koncsek Bernardus.

⁴¹ MNL OL A 57, 40. k., 808.

⁴² MNL OL A 1, 27/1756.

zés azután végre meghozta neki a magasabb összegű, az évi 3000 forintos fizetést.⁴³

Ugyan a levelekben nincsenek közvetlen utalások, de más kollégáihoz hasonlóan bizonyára Koncsek is kamatoztatta befolyásos ismeretségeit, és közvetítői szerepet vállalt különféle üzletkötésekben. Arról, hogy voltak megtakarításai,⁴⁴ Batthyány nádorhoz címzett leveleiből értesülünk: „Ha oly alkalmatosság lehetne, méltóztassék magától született kegyelmességéből reám kegyessen megemlékezni, és arra segíteni, hogy nagynevű méltóságos Batthyány háznak szárnyai alatt, legalább fiamnak, Excelletiad keresztelő Lajos nevű fiának [...] egy darab valamely 10, 12 vagy 15 ezer forintos jószágocskát szerezni”.⁴⁵ A végrendeletében nem csak a rokonok között elosztandó pénzösszegek szerepelnek, hanem a függelékben felsorolja azokat a személyeket is, akik pénzt kölcsönöztek tőle. Ezekkel az egyébként szerény összegekkel kapcsolatban azt kívánta, hogy jótékonyasági célokra adományozzák őket.

A végrendeletét 1763. július 9-én, már a betegágyban írta alá. Összes vagyonát 38 000 forintra értékelte, és ebből 20 000 forintot hitbizományként unokaöccsére, Koncsek Antalra hagyott. A négyből három élő nővérere testálta az apai örökségből saját részét és egy kertes telket Privigye környékén. A feleségére hagyta a 6000 forint menyasszonyi hozományt, a házban található bútorokat és berendezési tárgyakat, valamint annak az 5000 rajnai forintnak a haszonélvezetét, amely az asszony halála után a törvényes Koncsek örökösöket illette.

Nem feledkezett meg a személyzetről sem: mindegyikük 20 és 8 forint közötti összeget kapott. Két héttel a végrendelet aláírása után, 1763. július 26-án Koncsek Bernát jobblétre szenderült.⁴⁶

Koncsek személye nem csak azért vonja magára a kutató figyelmét, mert gazdag forrásanyag maradt fenn tőle, hanem azért is, mert pályája során együtt jelenik meg a siker három összetevője: a műveltség, az ambíció és a rendi társadalom hálózataiba való beágyazottság. Műveltsége nélkülözhetetlen alapja volt annak, hogy egyrészt ügyesen alkalmazza a diszkurzív beszédmódokat, másrészt szakmai felkészültsége révén nélkülözhetlenné váljon patrónusai és előljárai számára.⁴⁷ Ambíciói arra ösztönözték, hogy egyre magasabb célokat tűzzön maga elé, és megtalálja a módszereket ezek eléréséhez. Ezen az úton nem riadt vissza a kockázatoktól, és át merte lépni a számára kiszabott határokat. Egyszer majdnem elveszítette Batthyány Lajos kegyeit, amikor kiderült, hogy magánleveleit a grófi pecséttel bélyegezte le. Erről a botrányról egy bűnbánó levél tanúskodik, amelyben bőbeszédűen könyörög bocsánatért.⁴⁸ A patrónus-kliens rendszerbe való tartozása megengedte, hogy felfelé haladjon a ranglétrán, gazdagodjon, és biztosítsa maga és utódai számára a jólétet. Ebben a folyamatban a levelek és levelezések egyszerre jelentettek célt és eszközt: a leveleken keresztül intézte tenivalóit, s ezek adtak neki biztosítékot arra, hogy kapcsolatrendszere tovább működjön és erősödjön, és számíthasson patrónusaira.⁴⁹

⁴³ MNL OL A 79. Koncsek Bernardus.

⁴⁴ Koncsek kollégája Vass Mihály kancelláriai tanácsos, aki szintén Batthyány Lajosnak köszönhette a pályafutását, hasonló kérésekkel fordult báró Haller Sámuelhez: „Ha excellenciádnak volna olyas jószága, amely nem volna oly szükséges, és távolléte miatt excellenciád élhetne nála nélkül, méltóztatnék nékem zálogban engedni bizonyos Esztendőkre, örömost egynehány ezer forintot megadnék excellenciádnak.” Ld.: *Olga Khavanova*: „Más hírrel most nem udvarolhatok...” Kliensi levelek témái és toposzai a 18. századi Magyarországon. *Aetas*, 30 (2015) 2. sz. 15.

⁴⁵ Koncsek Bernát levele Batthyány Lajosnak, Bécs, 1750. január 10. MNL OL P 1314, 82708. sz.

⁴⁶ ÖStA, HHStA, HA, OMAA, Testamente, Kt. 639, 1763/11.

⁴⁷ Vö.: *Khavanova O.*: Kliensi levelek. 5–16.

⁴⁸ Koncsek Bernát levele Batthyány Lajosnak, hely és dátum nélkül [1736?]. MNL OL. P 1314. 82734. sz. Arra, hogy ez mennyire elterjedt visszaélés volt, utal egy későbbi uralkodói rendelet, amelyet Mária Terézia a cseh-osztrák örökös tartományok számára 1749-ben adott ki, és amelyben megtiltotta, hogy a magánleveleket ex officio küldjék. Ld.: *Sammlung aller k. k. Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1740 bis 1780 [...]*, Bd. 1. Wien, 1786. 108.

⁴⁹ A levelezésről mint a szimbolikus kommunikáció egyik eszközéről ld.: *Heiko Droste*: Briefe als Medium symbolischer Kommunikation. In: *Ordnung und Distinktion. Praktiken sozialer Repräsentation in der ständischen Gesellschaft* (Hrsg. Marian Füssel–Thomas Weller.) Münster, 2005. 239–256.